

ምዕራፍ ስራት

ፍትሃዊነት

የምዕራፍ ዓላማዎች፣ ይህንን ምዕራፍ ተምረህ/ተምረሽ ስታጠናቅቅ/ስታጠናቅቁ፤

- በተለያዩ ቦታዎች የሚፈጸሙ አድላዊ አሰራሮችን ትረጂያሰሽ/ትረጂያሰህ።
- በአካባቢያችሁ የሚገኙ ማህበራዊ ተቋማትን አስፈላጊነት ትገነዘቡ/ትገነዘባሉ።
- የማህበራዊ ተቋማት አሰራሮች ከአድሎ የጸዳና ፍትሐዊ ሲሆኑ እንደሚገቡ ትረጂያሰሽ /ትረጂያሰህ።

4.1 አድላዊ አሰራሮች፤

4.1.1 በአካባቢያችሁ የሚታዩ የልዩ ልዩ አድሎአዊ አሰራሮች ተገባራት፤

- አድሎአዊ አሰራር ማለት ምን ማለት ነው?

ከታች የተዘረዘሩት ተግባራት አድሎአዊ መሆናቸውን ወይም አለመሆናቸውን ለይታችሁ ምክንያታችሁን ግለጹ።

1. መምህሩ ጎበዝ ለሚሏቸው ተማሪዎች የፈተና ውጤት ማስተካከያ አደረጉ።
2. ሀኪሙ በሚሠሩበት ሆስፒታል ልጃቸው ቅድሚያ ህክምና እንዲያገኝ አደረጉ።
3. የቀበሌ መታወቂያ ሊወስዱ ተራ ከሚጠብቁት ለአዛውንቶች ቅድሚያ ተሰጠ።
4. በተመሳሳይ ጥፋት በሕግ ቁጥጥር ሥር ከሞሉት መካከል ዳኛው ጎረቤታቸውን በነፃ አሰናበቱ።
5. አብዱ ከንደኞቹ ጋር እንዲጫወት ሲፈቀድ ለት መሪማ ቤት እንድታጸዱ ታዘዘች።

“ኔልሰን ማንዴላ” /ክፍል አንድ/

በዓለማችን ከፍተኛ ክብር እና ዝና ካገኙ ጥቂት ሰዎች መካከል ኔልሰን ማንዴላ በቀዳሚነት ይጠራሉ። ማንዴላ በአንድ ጠባብ ክፍል ውስጥ 27 ዓመታትን በእስር አሳልፏል። ማንዴላ ለረጅም ዓመታት ለእስር የተዳረጉት ወንጀል ፈጽመው አይደለም። ይልቁንም በሀገራቸው የነበረውን አድላዊ አሰራር በግልፅ በመቃወማቸው ነበር።

በዘመኑ ደቡብ አፍሪካዊ ጥቁር ሕዝቦች በጥቂት ነጮች አገዛዝ ከፍተኛ በደል ይደርስባቸው ነበር። ከተፈጸሙ መድሎዎች መካከል የሚከተሉት በምሳሌነት የሚጠቀሱ ናቸው።

ሥዕል 4.1 ኔልሰን ማንዴላ

ተወላጅ የአፍሪካ ሕዝቦች ለም መሬታቸውን ተቀምተዋል። የእርሻ፣ የመኖሪያ እና የንግድ ቦታዎች እንዲኖራቸው ፈፅሞ አይፈቀድም ነበር። በመንግሥት አስተዳደር ውስጥ መሳተፍ ለጥቁሮች በሕግ የተከለከለ ነበር። ጥቁር ሕዝቦች ነጮችን ለማገልገል የተፈጠሩ ናቸው ተብሎም ይታመን ነበር። ስለዚህ ተወላጅ የአፍሪካ ሕዝቦች የሚፈለጉት ለቤት አገልጋይነትና ለጉልበት ሠራተኝነት ብቻ ነበር። ነጮች በተሞሉ ከተሞች ሲኖሩ ጥቁር አፍሪካዊያን ግን በትንንሽ ስፍራዎች እንዲኖሩ ይደረግ ነበር።

እነዚህንና ሌሎች አስከፊ በደሎችን የተቃወሙ ለከፍተኛ እስር እና እንግልት ተዳርገዋል። አድሎአዊ ሥርዓቱን በአደባባይ የተቃወሙ ህጻናት ሳይቀሩ የተጨፈጨፉበት ወቅትም ነበር። በሌላ በኩል ግን ይህን አድላዊ አሰራር የሚቃወሙትን የሚያንገላቱ፣ የሚያስሩ፣ የሚደብድቡ፣ የሚገሉ ወዘተ... ይሸለሙ እና ይሾሙ ነበር።

ማንዴላ ለረጅም አመታት ለእስር የተዳረጉት ይህን ዓይነቱን ሥርዓት ለዓለም ሕብረተሰብ በማጋለጣቸውና የሕዝብ ተቃውሞን በማስተባበራቸው ነው። ከ27 ዓመታት በኋላ ማንዴላ ከእሥር ተፈተው የመጀመሪያው ጥቁር የደቡብ አፍሪካ መሪ ሆነው ተመረጡ። በሥልጣናቸው ዘመን ምን ዓይነት እርምጃዎችን ይወስዱ ይሆን?

መልመጃ 1

በምንባቡ መሠረት የሚከተሉትን ጥያቄዎች መልሱ።

1. ከጸ-ሁፋ ውስጥ በደቡብ አፍሪካ የተፈጸሙ አድሳዊ አሰራሮችን ዘርዘሩ።
2. የነፍሱን ማንዴላ ተግባር ትክክል ነበር ወይ? እንዴት?
3. ከማንዴላ ተግባር ምን ትማራሳችሁ?
4. ማንዴላ የሀገር መሪ ሲሆኑ አድሳዊ አሠራሮችን ለማስወገድ ምን ዓይነት እርምጃ መውሰድ ይገባቸዋል ትላላችሁ?

አድሳዊ አሠራር የፍትሕ ተቃራኒ ከሆኑት አሠራሮች አንዱ ነው። አድሳዊ አሠራሮች በማንኛውም የሕይወት እንቅስቃሴ ውስጥ ሊከሰቱ ይችላሉ። አድሳዊ አሰራሮች በተለያዩ አካባቢዎች ማለትም በትምህርት ቤት፣ በጫወታ ቦታዎች፣ በቀበሌ፣ በፍትሕና ማሕበራዊ ተቋማት ወዘተ... ይፈጸማል። በተለያዩ አካባቢዎች የሚፈጸሙ አድሳዊ አሠራሮች ምክንያታቸው እንደዚሁ የተለያዩ ሊሆን ይችላል።

አድሳዊ አሠራሮች ሰዎችን እኩል ባለማየት እና በሰዎች መካከል ልዩነት የሚፈጥሩ ተግባራትን በመፈጸም ይገለጻል። ይህም የሚሆነው ሰዎች ኃላፊነታቸውን ሲወጡ ዝምድና፣ ጋብቻን፣ ኃይላትን ወዘተ መሠረት አድርጎ ተገቢ ያልሆኑ ድርጊቶችን ሲያከናውኑ ነው። ሰዎች አንዳንዴም በዘር፣ በቋንቋ፣ በሃይማኖት፣ በጾታ እና በፖለቲካ አመለካከት ላይ ተመስርተው አድሎ ይፈጸማሉ። ሥልጣንን መከታ በማድረግ የሚፈጸሙ ተገቢ ያልሆኑ ድርጊቶች ሁሉ አድሳዊ ተግባራት ናቸው።

አድሳዊ አሰራሮች ልማዳዊ በሆነ ኋላቀር አመለካከትም የተነሳ ሲፈጸሙ ይስተዋላል። ለዚህ ጥሩ ምሳሌ የሚሆነው በሴት ሕጻናት ላይ የሚፈጸሙ ድርጊቶች ናቸው። በሀገራችን ሕብረተሰቡ ሴት ሕጻናት ከወንዶች እኩል የትምህርት እድል አይሰጣቸውም። በሴት ውስጥ የሥራ ጫናም ከወንዶች ይልቅ በሴት ልጆች ትክክል ላይ ይወድቃል። ስለዚህ ሴት ልጆች ከወንዶች እኩል የተፈጥሮ ችሎታቸውን የሚያዳብሩበትና ራሳቸውን የሚያሻሽሉበት መንገድ የተነፈጉ ናቸው።

መልመጃ 2

የሚከተሉትን ጥያቄዎች መልሱ።

1. አድሳዊ አሠራሮችን ለመከላከል ምን ዓይነት እርምጃዎች መውሰድ አስባቸው ብላችሁ ታስባላችሁ?
2. በአካባቢያችሁ አድሎአዊ ናቸው የምትሰማቸውን ድርጊቶች ዘርዘሩ።
3. አድሎአዊ አሠራሮች በማን ይፈጸማሉ? ለእያንዳንዱ ሶስት፣ ሶስት ምሳሌዎችን ዘርዘሩ።
  - ሀ. በግሰሰብ፣
  - ሰ. በመንግስት ተቋማት፣
  - ሐ. በሌሎች አካላት፣

4.2 ማሕበራዊ ተቋማት፣

4.2.1 በአካባቢያችሁ የሚገኙ ማህበራዊ አገልግሎት ሰጪ ተቋማት የሚያሳዩት አሠራር ብቃትና ፍትሐዊነት፣

- በአካባቢያችሁ በጣም ጥሩ ትምህርት ቤት ነው የሚባለው የትኛው ነው? ጥሩ ያሰኙትን ምክንያቶች ዘርዘሩ።
- በአካባቢያችሁ ከሚገኙ ሌሎች ማሕበራዊ ተቋማት መካከል መልካም አገልግሎት ይሰጣል የሚባለውን በመለየት መልካም ያሰኙትን ሥራዎች ዘርዘሩ።

ማሕበራዊ ተቋማት ያለምንም ልዩነት ለሁሉም ዜጎች እኩል አገልግሎት የመስጠት ኃላፊነት አለባቸው። ተቋማቱ ተገቢ አገልግሎት ለመስጠት ሁለት ጉዳዮችን ሊያሟሉ ይገባል። አንደኛው ፍትሐዊነት ሲሆን ሁለተኛው ጉዳይ ብቃትን የተላበሰ አሠራር መኖር ነው። የማህበራዊ ተቋማት አገልግሎት ፍትሐዊነት የተላበሰ መሆን አለበት ሲባል ከቦታ ቦታ ልዩነት ሳይደረግ የተመጣጠነ ስርጭት መኖር ነው። በሌላ በኩል ማሕበራዊ ተቋማት ፍትሐዊነት የሚገለጸው ዜጎች ያለምንም ልዩነት ማግኘት የሚገባቸውን አገልግሎቶች ከተቋማቱ ማግኘት ሲችሉ ነው። የማሕበራዊ ተቋማትን ብቃት የሚገለጸው ተቋማቱ አስፈላጊ በሆኑ የሰው ኃይልና መሳሪያዎች የተደራጁ ሲሆኑ፣ የተቋማቱ ሠራተኞች የሙያ ብቃት ሲላበሱ፣ የሥራ ሰዓትን እና የተቋማቱን ኃላፊነትና ንብረት በአግባቡ ለሥራው ማዋልዋና የብቃት መመዘኛ ነጥቦች ናቸው።

የቡድን ሥራ 1

ከንደኞቻችሁ ጋር በመሆን በአካባቢያችሁ የሚገኙትን ማህበራዊ ተቋማትን አገልግሎት አሰጣጥ ሁኔታ በሚከተለው መስፈርት በመዳሰስ ከታች የተዘረዘሩትን ጥያቄዎች ሥሩ።

1. የትኛው ተቋም የተሻለ ነው?
  - ሀ. የሥራ ሰዓት አካባቢ _____
  - ለ. በቂ ባለሙያዎች መኖር _____
  - ሐ. የሥራ ሰዓትን ለሥራ ማዋል _____
  - መ. የበቂ መሣሪያዎች መኖር _____
2. በአጠቃላይ ውጤት የትኛው ተቋም በፍትሐዊነትም ሆነ በብቃት ከሌሎች የተሻለ ነው?
3. የምትኖሩበት አካባቢ ከሌሎች አገራዊ አካባቢዎች አካባቢዎች አካባቢ ሲነፃፀር የማህበራዊ ተቋማት ፍትሐዊነትና ብቃት ምን ደረጃ ላይ እንዳለ ግለፅ።

የቡድን ሥራ 2

ሀገራችን ድሀ ከሚያሰኝት ጉዳዮች መካከል አንዱ የማህበራዊ ተቋማት በበቂ መጠን በሁሉም ቦታዎች አስመዘገባቸው ነው። ስለዚህ የማህበራዊ ተቋማትን ሥርዓት በማስተካከል ሂደት ምን ዓይነት አስተዋፅኦ ለማበርከት ታስባላችሁ?

4.3 የመብት መጣስና የፍትሕ መንደፍ መንስኤዎች፤

ሰዎች ለምን የሌሎች መብት የመጣስ ድርጊቶችን ይፈፀማሉ? መብት የመጣስ አሠራር ለመፈፀሙ ምክንያት ናቸው የምትሏቸውን ነጥቦች ዘርዝሩ።

የተቋማት ዘርዘር	የስራ መከበር		በቂ ባለሙያ መኖር		ልዩነት /አድራሻ/ አስማሳየት		የአስፈላጊ መሣሪያዎች መኖር		የሥራ ሰዓትን በአግባቡ መጠቀም	
	ጥሩ	ደካማ	ጥሩ	ደካማ	ደካማ	ጥሩ	ደካማ	ጥሩ	ደካማ	ጥሩ
1. ቀበሌ										
2. ትምህርት ቤት										
3. ጤና ጣቢያ										
4. ግብርና ጣቢያ										

"አቶ ንጉሱ የከተማ ሹሙ"

አቶ ንጉሱ የአንዲት ትንሽ ከተማ የማዘጋጃ ቤት ሹሙ ናቸው። በከተማዋ የልማት ሥራዎች ላይ ለመሳተፍ ለሚፈልጉ ማዘጋጃ ቤቱ የተለያዩ ድጋፎችን ያደርጋል። ለምሳሌ ያህልም ማዘጋጃ ቤቱ እንዳላቸው የገንዘብ መጠን ለባለሀብቶች በቂ የግንባታ ቦታዎችን ያመቻቻል። በባለሀብቶቹ የሚፈለጉ ቦታዎች የሚሰጡት በአቶ ንጉሱ በሚመራ ኮሚቴ ነው። ኮሚቴው በቂ ጥናት ካደረገ በኋላ ሕግን መሠረት በማድረግ ማንንም በማይጎዳ መልኩ በቀረቡ የቦታ ጥያቄዎች ላይ ውሳኔዎችን ያሳልፋል።

ነገር ግን በአንድ ወቅት አቶ ንጉሱ በኮሚቴ ላይ ወሰን ሦስት ተከታታይ የቀበሌ ቤቶችን ኢንሽሽትር ነኝ ለሚሉት ለባለቤታቸው ወንድም እንዲሰጥ ወሰነ። በቤቶቹ ውስጥ ለረጅም ጊዜያት ነዋሪ የነበሩት ግለሰቦች ቤቶቻቸው ለሌላ መሰጠቱን ያወቁት በአካባቢያቸው የግንባታ እቃ ሲራገፍ ነው።

ጉዳዩን ለኮሚቴውም ሆነ ለከተማ ሹሙ ለማቅረብ ያደረጉት ሙከራ አልተሳካም። ኃላፊዎቹ ሥራ ላይ ናቸው በሚል የሚያስተናግዳቸው አላገኙም። ነገር ግን በመጡባቸው ቀናት ሁሉ

ኃላፊዎቹ ወደ ቢሮዎች ሲገቡና ሲወጡ ያስተውሉ ነበር።

ከብዙ ጊዜ መመላለስ በኋላ ለአቶ ንጉሱም ሆነ ለኮሚቴው ጉዳዩን ቢያስረዱም ምንም መልስ አላገኙም። ይባስ ብሎ አቶ ንጉሱ አካባቢያቸው ለግንባታ ስለሚፈለግ በአስር ቀናት ውስጥ ቤታቸውን እንዲለቁ በተላላኪያቸው በኩል መልእክት አስተላለፉ። ባለጉዳዮቹም ምንም የምናደርገው ነገር የለም በሚል የሚመጣውን መጠበቅ ጀመሩ።

መልመጃ 3

በምንባቡ መሰረት የሚከተሉትን ጥያቄዎች መልሱ።

1. ፍትሕ ተጓደኝነት ብላችሁ ታስባላችሁ? የተጓደኞችን የፍትሕ ድርጊቶች ጥቀሱ።
2. ሰባሰብቱ የተሰጡት ቤቶች የእናንተ ቢሆኑ እናንተም ሆነ ቤተሰቦቻችሁ ምን ማድረግ አስባችሁ?
3. የኮሚቴው ዝምታ ተገቢ ነበር ትላላችሁ?
4. በዚህ ጥፋት ውስጥ ሥልጣኑን ያሰገባብ የተጠቀመው ማን? ያልተጠቀመውስ ማን?

ለፍትህ መጓደልና ለመብት መጣስ የሚከተሉት ነጥቦች በቀዳሚነት ይጠቀሳሉ፡፡

ሀ. የዜጎችን መብቶች አለማክበር፤ ዜጎች የተለያዩ መብቶች አሏቸው፡፡ ለምሳሌ በነጻነት የመኖር፣ የመማር፣ አቅማቸው በሚፈቀደው የሥራ መስኮች የመሰማ ራት፣ በመረጡት የፖለቲካ ፓርቲ አባል የመሆን፣ ወዘተ... ጉዳዮች የሚጠቀሱ ናቸው፡፡ የዜጎች መብቶች እንዲጣሱ ከሚያደርጉት ጉዳዮች መካከል የፍትሕ አለመከበር አንዱ ነው፡፡ ይህ ማለት ደግሞ የሕብረተሰቡን ሕግ ወይም ሥርዓት አለማክበር ማለት ነው፡፡

ፍትሕ የዜጎችን መብቶች ማስከበሪያ ዋና መሳሪያ ነው፡፡ በሀገር ላይ ፍትሐዊ አሰራር ችግር ካጋጠመው የዜጎች መብቶች ይጣሳሉ፡፡ የዚህ ዓይነት ሁኔታዎች እንዳይከሰቱ የአንድ ሀገር የፍትሕ ሥርዓት በግል ሰቦች ሆነ በመንግሥት አካላት ሊከበር ይገባል፡፡

ለ. የተሰጠ የሕዝብና የመንግሥት ይህንን ኃላፊነት ለሥራ አገልግሎት ማዋል ተገቢ ሲሆን ሥልጣንን ከገደብ በላይ መጠቀም ግን አግባብ አይደለም፡፡ ስለዚህ የመንግሥትንና የሕዝብን ሥልጣን አላግባብ መገልገል የፍትሕ መጓደል እና የመብት ጥሰትን ያስከትላል፡፡

ሐ. ዜጎችን በእኩልነት መንፈስ አለማስተናገድ፤ በሰዎች መካከል የጎላ ምክንያታዊ ልዩነት ከሌለ በስተቀር እኩል አገልግሎት ማግኘት የሚገባቸው ሰዎች በእኩል የመስተናገድ መብት አላቸው፡፡ ለምሳሌ አንድ ዓይነት ጥፋት ያጠፉ ሰዎችን ተመሳሳይ ቅጣት መስጠት ተገቢ ይሆናል፡፡ ነገር ግን በሰዎች መካከል በሚደረገው የአገልግሎት አሰጣጥ ተገቢ ያልሆኑ ልዩነቶችን በመፍጠር የሚሠሩ ድርጊቶች ለመብት መጣስና ለፍትሕ መጓደል መንስኤ ይሆናሉ፡፡

መልመጃ 4

የሚከተሉትን ጥያቄዎች መልሱ፡፡

1. የመብት መጣስና የፍትሕ መጓደል ድርጊቶች በማን ደረጃ ማሰብ?
2. እስካሁን ካጋጠማችሁ ወይም ካያችሁት /ክቴሌቪዥን፣ ኮሪዲዮ፣ ወይም ከሕክምና ወዘተ.../ መብትን የሚጥሱ ተግባራት ናቸው የምትሏቸውን ድርጊቶች አብራሩ፡፡

3. 'መብት እንዲከበር የሌሎችን መብት አክብር' በሚለው አባባል ትስማማላችሁ? ስምን?
4. የዜጎችን መብት ማክበርና ማስከበር አሰጣጥ የምትሏቸውን አካላት ዘርዝሩ፡፡

4.4 ፍትሕ እንዲኖር የሚያስፈልጉ ሁኔታዎች፤

- በትምህርት ቤት እና በመማሪያ ክፍሎች ፍትሕ እንዲሰፍን የሚያስፈልጉ ሁኔታዎች ምንድን ናቸው?
- ፍትሕ የተጓደለበት እና መብቱ የተጣሰ ሰው ምን ማድረግ አለበት?

እስሰን ማንዲላ፣ /ክፍል ሁለት/

ማንዲላ ከአሥር ከተፈቱ በኋላ በደቡብ አፍሪካ የመጀመሪያው ጥቁር መሪ ሆነው ተመረጡ፡፡ ወደ ሥልጣን እንደመጡም በእሳቸው የሚመራው መንግሥት ፍትሕን የሚያሰፍኑ ተከታታይ እርምጃዎችን ወሰደ፡፡ ከእርምጃዎች መካከል የሚከተሉት ይጠቀሳሉ፡፡

- አድላዊ የሆኑ ማናቸውም ሕጎች እንዲሰረዙ ተደረገ፡፡
- ሁሉም ደቡብ አፍሪካዊ እኩል የዜግነት መብት እንዳለው ተደነገገ፡፡
- ነጮችና ጥቁሮች በአንድ ትምህርት ቤት መማር፣ በተመሳሳይ ጤና ማእከሎች መገልገል ጀመሩ፡፡
- ስፖርታዊ እና መዝናኛ ቦታዎች፣ ወዘተ... በእኩል ሁሉንም ማገልገል ጀመሩ፡፡
- ፍትሕ ለረጅም ጊዜ ተነፍገው የነበሩት ጥቁር ሕዝቦች በመንግሥት መሥሪያ ቤቶች ተቀጥረው እና ተመድበው መሥራት ጀመሩ፡፡
- በሀገራቸው ጉዳዮች ላይ በነጻነት የመሳተፍ መብታቸው ተረጋገጠ፡፡
- በገጠርና በከተማ የሚገኙ የአስተዳደር፣ የፀጥታ እና የፍትሕ ተቋማት ሁሉንም ሕብረተሰብ ያለአድሎ በእኩል የሚያስተናግዱ ሆነው ተዋቀሩ፡፡

በአጠቃላይ በነጭና ጥቁር ሕዝቦች መካከል ለዘመናት የነበረው የጥላቻና የበቀል ስሜቶች መቀነስ ጀመሩ፡፡ በሀገሪቱም ሠላምና ፀጥታ መስፈን ጀመረ፡፡ ሠላምና ፀጥታም ለእድገትና ለብልፅግና መሠረት መሆኑ ታወቀ፡፡ ማንዲላ ለረጅም ጊዜ የቆየውን የመድሎ ሥርዓት በዕናት በመታገላቸው እና በመሪነት ዘመናቸው በወሰዱቸው ፍትሐዊ እርምጃዎች የዓለማችን ታዋቂ ሰው ለመሆን በቁ፡፡

መልመጃ 5

1. የምንባቡ መሠረት ፍትሕን ለማስፈን የተወሰዱትን እርምጃዎች ዘርዘሩ።
2. በአንድን ሀገር ፍትሕ ለማስፈን ምን ዓይነት እርምጃዎች ሲወሰዱ ይገባል?
3. በፁሁፍ ላይ ተመሥርታችሁ የፍትሕን ጠቀሜታ ዘርዘሩ።
4. የሚከተሉት ነጥቦች ለፍትሕ መስፈን ያሳዩትን ጠቀሜታ ግለጹ።
  - ሥነምግባር፣
  - የሕግ የበላይነት፣
  - ዲሞክራሲ፣
  - እኩልነት።

ፍትሐዊነት እንዲሰፍን ከሚያስፈልጉ ተግባራት መካከል የሚከተሉት በዋናነት ይጠቀሳሉ።

ሀ. ፍትሐዊ አሠራሮችን ተግባራዊ ማድረግ፣ በተለያዩ ደረጃዎች የሚገኙ የመንግሥት ተቋማት አገልግሎት አሰጣጣቸው ፍትሐዊነትን የተከተለ መሆን ይኖርበታል። በቀበሌ፣ በወረዳ፣ ወዘተ... የሚገኙ የመንግሥት ተቋማት ሁሉንም ዜጋ በእኩል የሚያስተናግዱ መሆን አለባቸው።

ለ. የአካባቢ የፍትሕ አካላት በተሰጠ ሥልጣንና ሕግ ብቻ መሥራት፣ በተለያዩ ደረጃዎች የሚገኙ የፍትሕ አካላት የሚዋቀሩት የሕብረተሰቡን ሰላምና ደህንነት ለማስጠበቅ ነው። ስለዚህ እነዚህ አካላት ኃላፊነታቸውን ሲወጡ ሕግን መሠረት አድርገው መሆን ይኖርበታል። የሚወጡ ሕጎችና ደንቦች የሕዝቡን ጥቅምና ፍላጎት እንዲያስከብሩ ሆነው የተዘጋጁ መሆን አለባቸው።

ሐ. ዜጎች ፍትሕ የማግኘት መብታቸውን መጠቀም፣ ዜጎች በግል የሚደርስባቸውን በደል ለሚመለከታቸው የፍትሕ አካላት በማቅረብ ተገቢ መፍትሄ እንዲሰጣቸው መጠየቅ ይኖርባቸዋል። ከዚህም በላይ በዲሞክራሲያዊ ሥርዓት ውስጥ አንድ ዜጋ በራሱ ላይ ስለሚደርሰው በደል ብቻ ሳይሆን በሌሎችም ላይ የደረሱ አድልዎ ድርጊቶችን መቃወም ይኖርበታል።

መ. መብትን ለማስከበርና ፍትሕን ለማግኘት የተነሳሽነት ስሜት መኖር፣ የመብት መጣስንና የፍትሕ መጓደልን ከሚያስከትሉት ጉዳዮች መካከል ዜጎች መብታቸውን ለማስከበር እና ፍትሕን ለማግኘት ያላቸው ተነሳሽነት አናሳ መሆን ነው። ዜጎች የደረሰባቸውን የመብት መጣስም ሆነ የፍትሕ መጓደል ድርጊቶችን ለማስወገድ የራሳቸውን ጥረት ሊያደርጉ ይገባል። በዚህም አድሎአዊ አሠራሮችን እንዳይከሰቱ ከመታገል ባሻገር ጉዳዩን ለሚመለከተው የፍትሕ ተቋም የማቅረብ ወይም የማሳወቅ ልምድንም ሊያሳለብቱ ይገባል።

መልመጃ 6

የሚከተሉትን ጥያቄዎች መልሱ።

1. እናንተም ሆናችሁ ጓደኞቻችሁ የደረሰን አደራዊ ድርጊቶች በማሳወቅ ተገቢ ፍትሕ ለማግኘት ያደረጋችሁት ጥረትን በምሳሌነት አቅርቡ።
2. ቤተሰቦቻችሁ መብትን ለማስከበር ያደረጓቸው ጥረቶች በመጠየቅ ዘርዘሩ።
3. በትምህርት ቤታችሁ ፍትሕን በማስከበሩ ሂደት ያሳችሁን ኃላፊነቶች ዘርዘሩ።

ሥዕል 4.2 ግብር መክፈል የዜግነት ግዴታ ነው።

4.5 ግብር

4.5.1 ግብር መቼና እንዴት ተጀመረ

- መንግሥት ለዜጎች የጋራ ጥቅም የሚውሉ ጉዳዮችን ማሟላት የሚቻለው ከየት ከሚገኝ ገንዘብ ነው?

«የካዳጅ ዘገባ»

ከድጃና ጓደኞቿ ሰሞኑን በግብር “ታሪካዊ አመጣጥ እና የግብር ዓይነቶች” ላይ ሪፖርት እንዲያቀርቡ የቡድን ስራ ተሰጥቷቸዋል። ቤተሰቦቻቸውንና ባለሙያዎችን በመጠየቅ ያዘጋጁት ዘገባ በሚከተለው ሁኔታ ተቀናብሯል።

“የግብር ታሪካዊ አመጣጥ” /ክፍል አንድ/

“የግብር ታሪካዊ አመጣጥ ከመንግሥት መፈጠር ጋር የተያያዘ ነው። በተለያዩ የዓለም ክፍሎች የተመሠረቱ ጥንታዊ መንግሥታት ከሕብረተሰብ የሚሰበሰቡት ግብር ዋና የገቢ ምንጫቸው ነበር። ለምሳሌ ያህል ከዛሬ ሶስት ሺህ ዓመታት በፊት የነበሩት የግሪክ እና የግብፅ ጥንታዊ መንግሥታት ከሚያስተዳድሩት ሕዝብ ግብር ይሰበሰቡ ነበር።

በእኛም ሀገር በጥንት ዘመን የነበሩት መንግሥታት ዋና የገቢ ምንጭ ከሕዝቡ በንብረትና በገንዘብ የሚሰበሰቡት ግብር ነበር። ነገር ግን በሀገራችን በሕግ ተደንግጎ ግብር መክፈል የተጀመረው ከ15ኛው ምዕተ ዓመት ከአጼ ወይም ንጉሥ ዘርዐያዕቆብ ዘመን ጀምሮ ነው።”

መልመጃ 7

- በሚከተሉት ጥያቄዎች ላይ ተወያዩ።**
1. የግብር አመጣጥ ስምን ከመንግሥት መመሥረት ጋር ተያያዘ?
  2. በሀገራችን ግብርን መሰብሰብ መቼ ተጀመረ?
  3. ሰዎች ግብርን መክፈል መቼ ጀመሩ?

“የካዳጅ ዘገባ” /ክፍል ሁለት/

ግብርን መክፈል ለምን ተጀመረ?

“ሰዎች በአንድ አካባቢ ለመኖር የአካባቢያቸው ሠላምና ፀጥታ ሊከበርላቸው ይገባል። ከውጪ የሚመጣ ጥቃትን ለመከላከል በጋራ የተደራጀ ኃይል አስፈላጊ ነው። ለዚህም የሕብረተሰቡ የእርስ በእርስ ትስስር ጠንካራ መሆን አለበት። ሊያጋጥሙ የሚችሉ ጥቃቶችን ለመከላከል እና ሕብረተሰቡን ለማስተዳደር መንግሥት የሚባል አካል ተፈጠረ። እነዚህን ኃላፊነቶች በአግባቡ ለመወጣት እና ሌሎች የዜጎችን የጋራ ጉዳዮች ለማሟላት መንግሥት ከዜጎቹ የገንዘብ፣ የጉልበትና የንብረት ድጋፍ ማግኘት አስፈላጊ ሆነ። አብዛኛውን ጊዜ ዜጎች ለመንግሥታቸው የሚከፍሉት ክፍያ ግብር

በመባል ይጠራ ጀመር።”

ከላይ ከነካዳጅ ሪፖርት እንደተረዳችሁት ግብር ሰዎች በአንድ ላይ ተደራጅተው በአንድ መንግሥት ሥር መተዳደር ከጀመሩበት ጊዜ ጀምሮ የተጀመረ ጉዳይ ነው።

ከዚያ ጊዜ ጀምሮ መንግሥት ከሚያስተዳድረው ሕብረተሰብ ግብርን ይሰበሰብ እንደነበር ተብራርቷል። ስለዚህ ከዚያ ጀምሮ ግብር የመንግሥታት ዋና የገቢ ምንጭ ሆኖ ማገልገል ጀመረ።

ከግብር የሚገኘው ገቢ የሕብረተሰቡን የጋራ ጥቅሞች ማስጠበቂያ መሣሪያ ሆኖ ማገልገል ጀመረ። ለምሳሌ ጥቃትን መከላከል እና ውስጣዊ ሠላምና ፀጥታን ማስከበር የተቻለው ከግብር በሚሰበሰብ ገንዘብ እና ሀብት ነበር።

መልመጃ 8

- የሚከተሉትን ጥያቄዎች መልሱ።**
1. በዓለማችን የሚገኙ ጥንታዊ መንግሥታት ከግብር የሚሰበሰቡትን ንብረትና ገንዘብ ስምን ተግባራት ያውስታል?
  2. ሰዎች ግብርን መክፈል የጀመሩት በምትኩ ምን ሰማግነት አስበው ነው?

4.5.2 ግብር የሚሰበሰብባቸው የገቢ ዓይነቶች፣

- በጥንት ዘመን ሰዎች ለመንግሥታቸው የሚከፍሉት ግብር ዓይነቶችን ዘርዝሩ።

“የካዳጅ ዘገባ” /ክፍል ሦስት/

የካዳጅ ክፍል ሦስት ሪፖርት በግብር ዓይነቶች ላይ ያተኮረ ነበር። ከዚህ በታች በሁለት ክፍሎች ተከፍሎ ቀርቧል።

“የግብር ዓይነቶች ጥንትና በአሁኑ ዘመን”

ሀ. በጥንት ዘመን፣ “በጥንት ዘመን የነበሩ መንግሥታት ግብርን ከተለያዩ የገቢ ዓይነቶች ይሰበሰቡ ነበር። አብዛኛው ጊዜ ግብር በገንዘብ እና ከምርት ውጤቶች የሚገኝ ቢሆንም አንዳንድ ጊዜ ሰዎች የጉልበት አገልግሎት በመስጠት የግብር ግዴታቸውን ይወጣሉ። ከጊዜ በኋላም ግብርን በኃይልና በተፅእኖ የማስከፈል አሠራርም እየተስፋፋ መጣ።

በዚህ መሠረት የግብር አከፋፈሉ ፍትሐዊነት የጎደለው መሆን ጀመረ። ለምሳሌ ግብርን ከአቅማቸው በላይ የሚከፍሉ እንዳሉ ሁሉ ከግብር ነፃ የሚሆኑ ነበሩ። በይበልጥ ሀብትና ሥልጣን ያላቸው የግብር ክፍያ አይመለከታቸውም ነበር። ከግብር የሚገኘው ገቢ ለሕዝቦች የጋራ ጥቅም መዋሉ ቀርቶ ሥልጣን ላይ ላሉ ለጥቂቶች መንደላቀቂያ መዋል ጀመረ።”

ለ. በአሁኑ ጊዜ ግብር የሚሰበሰብባቸው የገቢ ዓይነቶች፣ “የግብር አሰባሰብ ሁኔታ ከጊዜ ወደ ጊዜ እየተለዋወጠ የሚሄድ ነው። የሚሰበሰበው የግብር ምንጮች ከዘመን ዘመን እና ከመንግሥት መንግሥት እንደዚሁም ከሀገር ሀገር ይለያያሉ። በዴሞክራሲያዊ ሥርዓት የግብር አሰባሰብ የተሻሻለ ደረጃ ላይ ይገኛል። ግብር ለማን፣ ለምን ተግባር እና ከምን ከምን ገቢዎች እንደሚሰበሰቡ በሕግና በደንብ ተለይተው ይዘረዘራሉ።”

ከሪፖርቱ እንደምትረዱት ግብር የሚሰበሰቡ ባቸው የገቢ ዓይነቶች ከጊዜ ወደ ጊዜ እየተለዋወጡ የሚሄዱ ናቸው። ለምሳሌ በጥንት ዘመን ግብር በገንዘብ ብቻ የሚከፈል አልነበረም። ከተለያዩ የምርት ውጤቶች እና የጉልበት አገልግሎት በመስጠት ዜጎች የሚጠበቅባቸውን የግብር ግዴታዎች ይወጡ ነበር። በአሁኑ ወቅት ግብር የሚሰበሰበው በገንዘብ ሲሆን የአሰባሰብ ሥርዓትና ሂደት የተሻሻለበት ደረጃ ላይ ይገኛል።

ግብርም ከተለያዩ የገቢ ዓይነቶች ይሰበሰባል። ግብር በአሁኑ ወቅት በሀገራችን ከቀድሞ ጊዜያት በተሻለ ከተለያዩ ምንጮች ወይም አካባቢዎች ይሰበሰባል።

ዋና ዋና የግብር መሠረቶች ወይም ዓይነቶች የሚከተሉት ናቸው። ከግብርና፣ ከተለያዩ የንግድ ሥራዎች፣ ከደመወዝ፣ ከፋብሪካዎች እና ከማእድን ሀብቶች፣ ከአርብቶ አደሩ፣ ከሌሎችም የአገልግሎት ዘርፎች ለምሳሌ ቴሪዘምና ሆቴሎች ወዘተ... ዋና ዋናዎቹ የግብር መሠረቶች ናቸው።

መልመጃ 9

- ? የሚከተሉትን ጥያቄዎች መልሱ።
1. በየሀገሮች ያለው የግብር ክፍያዎች ተመሳሳይ ናቸው ብላችሁ ትገምታላችሁ? ስምን?
2. ከሚከተሉት ውስጥ ቤተሰቦቻችሁ ግብር የሚከፍሩት?

- ከፍሎባቸውን የአገልግሎት ዓይነቶች ዘርዘረ።
• ከእርሻ መሬት፣ • ከገበያ ቦታ፣
• ከንግድ፣ • ከቴሌቪዥን፣
• ከደመወዝ፣ • ከስልክ ቀፎ፣
• ከመኖሪያ ቤት፣ • ከመብራት ቅጣሪ፣
• ከቦታ ይዞታ፣ • ከእንስሳት ልማት።

4.5.3 ግብርን በሀብት መክፈል የዜግነት ግዴታ ነው።

- ግብርን መክፈል ለምን የዜጎች ግዴታ ሆነ?
• ዜጎች ግብርን ለመክፈል ምን ዓይነት ሥነምግባር ሊኖራቸው ይገባል።

ግብር በፍቃደኝነት እና በፍላጎት መክፈል ያለበት የዜግነት ግዴታ ነው። በዴሞክራሲ ሥርዓት ግብር መክፈል እንደ እዳ ተደርጎ አይወሰድም። ግብር ለጋራ ልማት የሚውል ከዜጎች የሚሰበሰብ ገቢ ነው። የተለያዩ አገልግሎት ሰጪ ተቋማትንና መንገድን ለመገንባት፣ ለብሄራዊ ደህንነት የሚውል ገንዘብ ለማግኘት የሚያስችል ሥርዓት እንደሆነ ሕብረተሰቡ ይገነዘባል።

በዚህም መሠረት ግብር መክፈል የዜግነት ግዴታ መሆኑን በመረዳት ዜጎች የሚጠበቅ ባቸውን ግብር በወቅቱ መክፈል ይገባቸዋል። በልማት በገፉ ሀገሮች ግብርን በወቅቱ አለመክፈል በሕግ የሚያስቀጣ ድርጊት ነው። ከዚህ በተጨማሪም ይህ ዓይነቱ ተግባር በሕብረተሰቡ ዘንድ አስነዋሪ ተደርጎ ስለሚታይ መልካም ስምን ያጎድፋል። ስለዚህ የግብር መጠን ለመወሰን ይረዳ ዘንድ ዜጎች ስለገቢያቸው ሁኔታ እውነተኛ መረጃ በመስጠት አስፈላጊ ጊዜ ግብር መክፈል ይጠበቅባቸዋል።

መልመጃ 10

- ? በሚከተሉት ጥያቄዎች ላይ ተወያዩ።
1. ዜጎች ግብርን በአግባቡ ባይክፈሉ ምን ዓይነት ችግሮች ሊከሰቱ ይችላሉ?
2. በጥንት ጊዜ የነበረው የግብር ዓላማ በአሁኑ ወቅት ካለው በምን ይለያል?

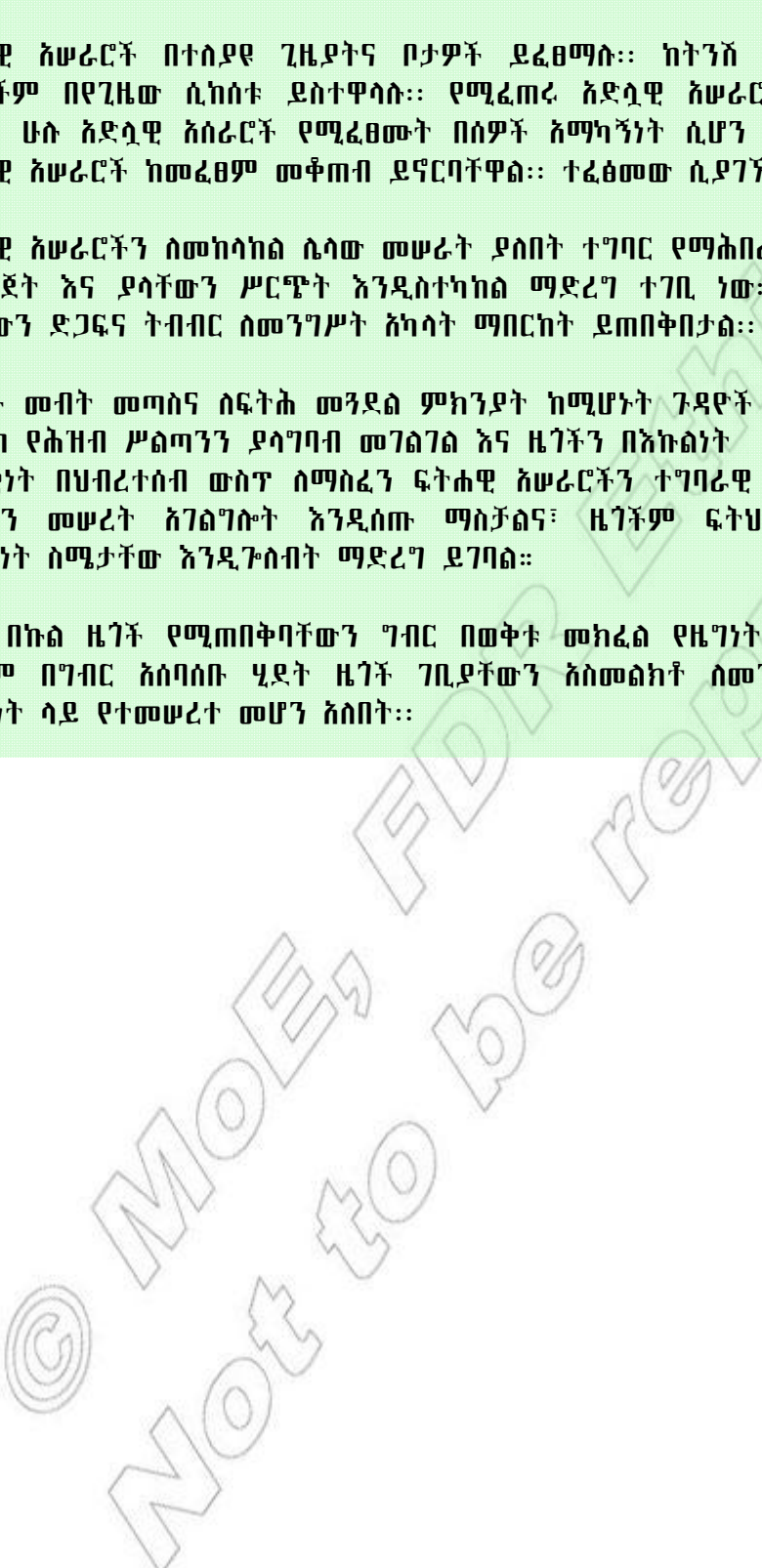
የምዕራፍ ማጠቃለያ

አድሲዊ አሠራሮች በተለያዩ ጊዜያትና ቦታዎች ይፈጸማሉ። ከትንሽ እስከ ትልቅ ባሉ አገልግሎት መስጫ ቦታዎችም በየጊዜው ሲከሰቱ ይስተዋላሉ። የሚፈጠሩ አድሲዊ አሠራሮች ምክንያቶቻቸው የተለያዩ ናቸው። እነዚህ ሁሉ አድሲዊ አሠራሮች የሚፈጸሙት በሰዎች አማካኝነት ሲሆን ይህን ሰማሰውገድ ዜጎች ማንኛውንም አድሲዊ አሠራሮች ከመፈጸም መቆጠብ ይኖርባቸዋል። ተፈጻሚው ሲያገኝም ሲቃወሟቸው ይገባል።

አድሲዊ አሠራሮችን ለመከላከል ሌላው መሠራት ያለበት ተግባር የማሕበራዊ ተቋማትን በሰው ኃይልና በቁሳቁስ ማደረጃት እና ያላቸውን ሥርጭት እንዲስተካከል ማድረግ ተገቢ ነው። ለዚህም ሁሉም የሕብረተሰብ ክፍል ተገቢውን ድጋፍና ትብብር ለመገንገሥት አካላት ማበርከት ይጠበቅበታል።

ለዜጎች መብት መጣስና ሰፍትሕ መጻደል ምክንያት ከሚሆኑት ጉዳዮች መካከል የዜጎችን መብት አስማክበር፣ የተሰጠ የሕዝብ ሥልጣንን ያሳግባብ መገልገል እና ዜጎችን በአኩሪነት አስማስተናገድ ናቸው። ለዚህ ፍትሕን በዘላቂነት በህብረተሰብ ውስጥ ለማስፈን ፍትሐዊ አሠራሮችን ተግባራዊ ማድረግ፣ የፍትሕ አካላት በተሰጣቸው ሥልጣን መሠረት አገልግሎት እንዲሰጡ ማስቻልና፣ ዜጎችም ፍትህ የማግኘት መብታቸውን የመጠቀም ተነሳሽነት ለሚታቸው እንዲገቡ ማድረግ ይገባል።

በሌላ በኩል ዜጎች የሚጠበቅባቸውን ግብር በወቅቱ መክፈል የዜግነት ግዴታ መሆኑን ማወቅ ይገባቸዋል። ለዚህም በግብር አሰባሰቡ ሂደት ዜጎች ገቢያቸውን አስመልክቶ ለመገንገሥት የሚሰጡት መረጃ በሀቅ እና በእውነት ላይ የተመሠረተ መሆን አለበት።

የምዕራፍ ቁጥር ቃሳት

በደስ፡ ተገቢ ያልሆነ ገጂ ደርጊት።

ሕግ፡ ሕዝቦች ተስማምተው የተቀበሉት የመተዳደሪያ ሥርዓት።

ደንብ፡ ማን ምን እንደሚሠራ፣ እንዴት እንደሚሠራ የሚያመሳክት መመሪያ።

ብሄራዊ ደህንነት፡ ሀገራዊ የሠላም ሁኔታ።

የተደራጀ ኃይል፡ ማንኛውንም ዓላማ ለማሳካት ሕብረት ፈጥሮ የሚገኝ ኃይል።

ነገሥታት፡ በሕዝቦች ሳይመረጡ በቤተሰብ ውርስ እየተፈራረቁ ሕዝብን የሚገዙ ግሰሰቦች፣ ዘውዳዊ ሥርዓት።

ባለሀብት፡ በተለያዩ ዘርፎች ሀብታቸውን ለስማት የሚያውሱ ሰዎች፣ ቡድኖች ወዘተ.....

የምዕራፍ የክሰሳ ጥያቄዎች

ቀጥሎ የቀረቡትን የክሰሳ ጥያቄዎች በደብተራችሁ ላይ ገልብጣችሁ ሥሩ።

I የሚከተሉት ዓረፍት ነገሮች ትክክል ከሆኑ «እውነት» ትክክል ካልሆኑ «ሀሰት» ብላችሁ መልሱ።

1. ማሕበራዊ ተቋማት በተሟሉበት አካባቢ ፍትሐዊ አሠራሮች ተግባራዊ ይሆናሉ።
2. የአንድ ተቋም ብቃት የሚረጋገጠው በቂ መሣሪያዎች ከተሟሉለት ብቻ ነው።
3. አልፎ አልፎ አድጊዊ አሠራሮች መፈፀም ተገቢ ነው።
4. በዲሞክራሲ ሥርዓት ውስጥ ግብርን መክፈል የዜጎች ግዴታ ነው።
5. በተለያዩ ቦታዎች የሚፈፀሙ አድጊዊ አሠራሮች መንስኤዎቻቸው ተመሳሳይ ናቸው።

II በ “ለ” ሥር የተዘረዘሩትን በ “ሀ” ሥር ከተዘረዘሩት ጋር አዛምዱ።

ሀ	ለ
1. በትውውቅና በዘምድና መሥራት	ሀ. የብቃት ችግር
2. የዜግነት ግዴታ	ለ. ፍትሕን ማስፈኛ መንገድ
3. አስፈላጊ መሳሪያዎች አስመናገር	ሐ. መደብ
4. በሀሰተኛ መረጃ ላይ ተመስርቶ ፍርድ መስጠት	መ. የፍትሕ መንደጥ
5. ሕግን ማክበር	ሰ. ግብር መክፈል
	ረ. ማሕበራዊ ተቋማት

III ለሚከተሉት ጥያቄዎች ትክክለኛውን መልስ ምረጡ።

1. የግብር ፍትሐዊነት የሚገለጸው ከሚከተሉት ድርጊቶች በአንዱ ነው።
 ሀ. ዜጎች እንደገቢያቸው መጠን ሲከፍሱ።
 ሰ. ሁሉም ዜጎች አኩሪ መጠን ያሰው ክፍያ ሲከፍሱ።
 ሐ. የሀገር መሪዎች ከግብር ክፍያ ነፃ ሲሆኑ።
 መ. ሀ እና ሰ መልስ ናቸው።
2. ከሚከተሉት መካከል የግብር ምንጭ የሆነው የቱ ነው?
 ሀ. እርሻ። ሐ. ንግድ።
 ሰ. ደመወዝ። መ. ሁሉም መልስ ናቸው።
3. አድጊዊ አሠራሮች ሲፈፀሙ የሚችሉ አካባቢዎች የትኞቹ ናቸው?
 ሀ. ቀበሌ። ሐ. ት/ቤቶች።
 ሰ. የፍትሕ ተቋማት። መ. ሁሉም መልስ ናቸው።
4. ሰፍትሕ መጣስ መንስኤ የማይሆነው የቱ ነው?
 ሀ. በገንዘብና በጥቅማጥቅም መሥራት። ሐ. ፍትሕን ማንደጥ።
 ሰ. ሥልጣንን ያሳግብ መጠቀም። መ. የሰዎችን መብት ማክበር።
5. የሰዎች መብቶች እንዲከበሩ ምን መደረግ አስበት?
 ሀ. በሕግ መጠቀም። ሐ. ፍትሕን ማስፈን።
 ሰ. በጉልበት መብትን ማስከበር። መ. «ሀ» እና «ሐ» መልስ ናቸው።

IV የሚከተሉትን ክፍት ቦታዎች በትክክለኛ ቃል ወይም ሀረግ ሙሉ።

1. ዜጎች ከገቢያቸው አንፃር ለመንግሥታቸው የሚከፍሉት ክፍያ _____ በመባል ይታወቃል።
2. አገልግሎት ሰጪ ተቋማት ለሕብረተሰቡ የሚሰጡት አገልግሎት _____ ሲሆን ይገባል።

V የሚከተሉትን ጥያቄዎች ባጭሩ መልሱ።

1. ትምህርት ቤት ውስጥ ፍትሐዊ አሠራሮች እንዲሰጡ ከአደንዳንዳችሁ የሚጠበቁ ኃላፊነቶችን ዘርዘሩ።
2. አድጊዊ አሠራሮችን ለመከላከል መሠራት ያስባቸውን ተግባራት ዘርዘሩ።